

Identifying the Factors and Components Affecting Voluntary Activities in Iranian libraries and Presenting a Proposed Model

Seyyed Abbas Marjani

Ph.D. Candidate of Knowledge and Information Science, Islamic Azad University, Hamedan, Iran. E-mail: Marjani54@gmail.com

Atefeh Zarei

*Corresponding author, Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Islamic Azad University, Hamedan, Iran. E-mail: Atefehzareei@gmail.com

Behrooz Bayat

Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Islamic Azad University, Hamedan, Iran. E-mail: Behrooz.bayat@gmail.com

Abstract

Objective: The purpose of this study was to identify the factors and components affecting the design of the proposed model of voluntary activities in libraries of Iran, and finally the proposed model is presented in the form of a paradigm model.

Methodology: It is an applied research which was performed as a qualitative one using grounded theory method. The statistical population included professors of Knowledge and Information Science, managers, cultural trustees, library managers, librarians and experts in some areas related to volunteer activities. In order to collect data, 47 of the above individuals, who were selected by purposive sampling method and snowballs, were interviewed. The main criterion for determining the sample size was to reach the theoretical saturation point.

Findings: Voluntary activities in libraries in Iran are affected by causal, contextual, intervening, strategic and consequential factors. Each factor also has components that have been identified and presented. The theoretical model of factors and components affecting voluntary activities in Iranian libraries has been proposed in the form of a central coding paradigm model.

Conclusion: The most important factors in the implementation of a successful voluntary activity plan in libraries in Iran are three factors. First, creating and amending library rules. This means that it is virtually impossible to implement the plan until new rules and legal framework for the presence of volunteer forces in libraries are created and existing laws are updated and the necessary facilities are provided. Secondly, there are obstacles to attracting volunteer forces,

including economic, social, political, cultural, and managerial obstacles. The third factor is the attention to value indicators, especially adherence to high human, national and religious values, which in Iranian society, attention to these factors is very important and effective. Theoretical model was presented according to the identified factors and components. In this model, all factors and components affecting voluntary activities in Iranian libraries, whether strategic, contextual, or intervening, are considered. Previous studies have shown that voluntary activities are neither black nor white, but gray. In other words, they have both negative and positive aspects. The results of this study showed that this model has positive and negative consequences. Its positive consequences in Iran are far more than its negative consequences. The proposed model is a strategic plan and a complete and practical guide for all libraries and information centers in Iran.

Keywords: Voluntary Activities, Iranian Libraries, Volunteer Forces, NGOs.

Article type: Research

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2021, Vol. 24, No.4, pp. 5-30.
Received: 05/07/2020 - Accepted: 19/08/2020

The author(s)

شناسایی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران با ارائه الگوی نظری

سید عباس مرجانی

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، ایران. رایانامه: Marjani54@gmail.com

عاطفه زارعی

*نویسنده مسئول، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، ایران. رایانامه: Atefehzareei@gmail.com

بهروز بیات

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، ایران. رایانامه: Behrooz.bayat@gmail.com

چکیده

هدف: هدف این پژوهش، شناسایی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران و ارائه الگوی پیشنهادی است.

روش پژوهش: پژوهش، از نوع کاربردی با رویکرد کیفی است که با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای یا داده‌بنیاد انجام شده است. جامعه آماری شامل استادان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مدیران، متولیان فرهنگی، مدیران کتابخانه‌ها، کتابداران و صاحب‌نظران برخی از حوزه‌های مرتبط با فعالیت‌های داوطلبانه بود. به منظور گردآوری داده‌ها ۴۷ نفر از افراد واجد شرایط، به روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی انتخاب شدند. معیار اصلی برای تعیین حجم نمونه، رسیدن به نقطه اشباع نظری بود. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه ساختاریافته بود. تجزیه و تحلیل در سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا انجام شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد، فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران متأثر از عوامل حمایت و بسترسازی، شناسایی انگیزه فعالیت‌های داوطلبانه، جذب و حفظ نیروهای داوطلب به کتابخانه است. موانع جذب نیروهای داوطلب شامل موانع اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، مدیریتی، حقوقی و قانونی هستند. همچنین، باورهای شخصی و روان‌شناختی و عوامل تأثیرگذار اجتماعی به عنوان عوامل مداخله‌گر بر فعالیت‌های داوطلبانه تأثیر دارند. بر اساس مدل پیشنهادی ایجاد و اصلاح قوانین، تبلیغ و اطلاع‌رسانی و آموزش از راهبردهای توسعه جذب نیروهای داوطلب در کتابخانه‌های ایران است.

نتیجه‌گیری: حضور نیروهای داوطلب در کتابخانه‌های ایران، دارای پیامدهای مثبت و منفی می‌باشد که پیامدهای مثبت آن به مراتب بیشتر از پیامدهای منفی آن است. برای توسعه فعالیت‌های داوطلبانه، نیاز به نقشه راه و الگویی است که بتواند با ایجاد و اصلاح قوانین و جلب حمایت نهادهای دولتی و غیردولتی زمینه حضور مؤثرتر نیروهای داوطلب را در کتابخانه‌های کشور فراهم سازد.

کلیدواژه‌ها: فعالیت‌های داوطلبانه، کتابخانه‌ها، نظریه زمینه‌ای، نیروهای داوطلب، سمن‌ها، این‌جی‌اُها.

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۰، دوره ۲۴، شماره ۴، شماره پیاپی ۹۶، صص. ۵-۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۱۵ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۲۹

© نویسندگان

مقدمه

فعالیت‌های داوطلبانه و خیرخواهانه در تمام شئون زندگی اجتماعی جامعه بشری، گسترش یافته است و قدمتی به قدمت تاریخ بشر دارند. در سال ۱۹۸۰ میلادی فعالیت‌ها و حرکت‌های اجتماعی و سیاسی در جوامع داخلی سراسر جهان و تدارک و پشتیبانی نیروها توسط سازمان ملل متحد از طریق حمایت مادی و فنی، زمینه‌ای مساعد برای رشد سازمان‌های غیردولتی به وجود آورد. سازمان ملل متحد و ادارات وابسته به آن، علاوه بر حمایت‌های همه‌جانبه از فعالیت (NGO)‌ها^۱ طرح‌ها و برنامه‌های این تشکل‌ها، آن‌ها را در راستای وصول، اهداف خود به کار گرفتند. در واقع، تشکل‌های غیردولتی به عنوان راهکاری نو برای مشارکت بخشی مردم در تعیین سرنوشت خود، از آن جهت در دنیای امروز اهمیت یافته‌اند که می‌توانند به عنوان حلقه واسط میان حکومت‌ها و مردم، عهده‌دار انتقال خواسته‌های ملت به نظام حکومتی باشند (کیانی و ایروانی، ۱۳۹۷).

«سازمان‌های مردم‌نهاد» یا «سازمان عمومی غیردولتی (سَمَن)» یا «ان‌جی‌اُ (NGO)»، یا «سازمان داوطلبانه خصوصی»^۲ (PVO) و یا سازمان توسعه خصوصی^۳ (PDO) در کلی‌ترین معنای خود، به سازمانی اشاره می‌کند که مستقیماً بخشی از ساختار دولت محسوب نمی‌شود، اما نقش بسیار مهمی به عنوان واسطه بین فرد فرد مردم و قوای حاکم و حتی خود جامعه ایفا می‌کند. بسیاری از سازمان‌های مردم‌نهاد، غیرانتفاعی و مستقل از دولت هستند و بودجه این سازمان‌ها از راه کمک‌های مردمی و در مواردی نیز با کمک سازمان‌های دولتی، دولت یا ترکیبی از این روش‌ها و در قالب پروژه‌های مشترک تأمین می‌شود (ویکی‌پدیا، تاریخ دسترسی ۱۳۹۸/۱۲/۴).

این سازمان‌ها خیلی زود در بین جامعه قدر و منزلت ویژه‌ای یافتند و نقش‌های مهمی را در سطوح ملی و بین‌المللی و به خصوص در اصلاح ساختار اداره امور عمومی و در تعامل با دولت‌ها برعهده گرفتند، به گونه‌ای که از سوی دبیرکل سازمان ملل، سده نخست هزاره سوم میلادی، قرن سازمان‌های غیردولتی نامیده شد. (مرتضوی، ۱۳۸۱؛ نقل در: بالوئی جامخانه و دیگران، ۱۳۹۰). به طور آشکار مشخص شد، سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات اجتماعی، بدون داوطلبان تربیت شده فقط قادر به انجام دادن حداقل برنامه‌های خود هستند، ولی با کمک داوطلبان می‌توانند برنامه‌های خود را از نظر کمی و کیفی گسترش دهند و به عده بیشتری از مردم خدمت کنند (کشاورز ترک و کشاورز ترک، ۱۳۹۱). همان‌طور که اشاره شد، از زمانی که اجتماع‌های کوچک و بدوی شکل گرفت، فعالیت‌ها، همیاری‌ها و کمک‌های انسانی در قالب‌های غیرساختارمند و در مقیاسی خرد انجام می‌شده است، اگر غیر از این می‌بود، جوامع شکل نمی‌گرفت و این‌همه بالندگی پدید نمی‌آمد. کتابخانه‌ها نیز به عنوان نهادی اجتماعی از خدمات این گروه بی‌بهره نبوده‌اند و بخشی از فعالیت‌های فرهنگی آنان، به ایجاد و توسعه کتابخانه و خدمات آن اختصاص یافته است. آجیت و کمال^۴ (۲۰۱۲) در پژوهش خود تصریح می‌کنند: مسئله توسعه کتابخانه‌های سازمان‌های غیردولتی در یک منطقه، امر مهمی است، زیرا

1. Non-governmental Organization
2. Private Voluntary Organization
3. Private Development Organization
4. Ajit & Kamal

سازمان‌های غیردولتی در مناطقی فعالیت می‌کنند که کتابخانه‌های دولتی قادر به فعالیت در آن نیستند و یا تمایلی به انجام فعالیت در آن مناطق ندارند.

موری^۱ و ساونت^۲ نیز همین عقیده را دارند. موری (۲۰۱۵) می‌گوید، سهم داوطلبان در کتابخانه‌های خصوصی به خوبی مستندسازی نشده و مورد تحقیق قرار نگرفته است. داوطلبان نقش مهمی در شکل‌گیری بسیاری از کتابخانه‌های خصوصی دارند و ساونت (۲۰۱۸) معتقد است: مهمترین فعالیتی که سازمان‌های مردم‌نهاد برای کتابخانه‌ها انجام می‌دهند، عبارتند از: اهدای کتاب، کمک‌های مالی، برنامه‌های متنوع کتابخوانی، برنامه تبادل کتاب، اهدا و امانت کتاب توسط کتابخانه سیار، اجرای برنامه برای کودکان و نوجوانان همراه با کتاب، تهیه جعبه‌های مخصوص حمل کتاب، زیبا و شاداب‌سازی کتابخانه‌ها، تأمین مبلمان کتابخانه، نصب قفسه‌های دیوارآویز کتاب، آموزش کتابداران، جمع‌خوانی، برگزاری مسابقات کتابخوانی و غیره.

مطالعات فوق حاکی از آن است که کتابخانه‌های بسیاری از کشورها، از ظرفیت نیروهای داوطلب برای ایجاد، تجهیز و توسعه کتابخانه به نحو احسن استفاده می‌کنند. شواهد زیادی وجود دارد که کتابخانه‌ها از نیروهای داوطلب به عنوان تأمین بخشی از نیروی انسانی کتابخانه‌ها و به کارگیری آن‌ها در فعالیت‌های برون کتابخانه‌ای استفاده می‌کنند. به عنوان مثال، کشور ایالت متحده آمریکا، قبل از سال ۱۹۳۰ فعالیت‌های داوطلبانه خود را آغاز نموده است (نیکول و جانسون^۳، ۲۰۱۶) و موفق شده است برنامه‌های گسترده‌ای را انجام دهند.

مدتی است در ایران توجه به اصل ۴۴ قانون اساسی مبنی بر گسترش سازمان‌های غیردولتی افزایش یافته است. «واگذاری امور مردم به مردم» که یکی از مصادیق مهم مطروحه در برنامه‌های توسعه، سند چشم‌انداز بیست ساله و اصل ۴۴ قانون اساسی است، نقش و وظیفه سازمان‌های غیردولتی به شمار می‌رود (الوانکار و رفعت زاده، ۱۳۸۷).

در ایران فعالیت‌های داوطلبانه مردم‌نهاد به صورت رسمی مدتی است با عنوان «سمن» آغاز شده است و فعالیت‌های بشردوستانه خوبی را نیز شاهد بوده‌ایم؛ با این حال، کتابخانه‌ها بهره‌چندانی از این ظرفیت عظیم انسانی و اجتماعی نبرده‌اند. عوامل زیادی می‌توانند در عدم استفاده کتابخانه‌ها از نیروهای داوطلب دخیل باشند که شناسایی آن‌ها نیاز به پژوهش و بررسی علمی دارد. فقدان قوانین منسجم در زمینه حضور داوطلبان در سازمان‌های فرهنگی و از جمله کتابخانه‌ها و فراگیر بودن معضل کم‌خوانی در جامعه ایران، در این زمینه قابل تأمل و بررسی است. برای رفع این موانع نیاز به الگو و مدل مناسبی است که بتواند مورد قبول مدیران و کتابداران واقع شود؛ هدف از انجام این پژوهش، ارائه الگوی پیشنهادی فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران است. پژوهش حاضر قصد دارد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

1. Murray
2. Sawant
3. Nicole & Johnson

۱. عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران کدامند؟

۲. الگوی فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران چگونه می‌تواند باشد؟

مروری بر پیشینه پژوهش

با بررسی‌های صورت گرفته در منابع داخلی و پایگاه‌های اطلاعاتی، به جز چند مورد که در خصوص فعالیت‌های داوطلبانه برخی حوزه‌ها مانند زنان و جوانان، روستاییان، امدادگران، هلال احمر، ورزشکاران و صنعت توریسم انجام شده، هیچ پژوهش مرتبطی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی یافت نشد. فقط یک پژوهش با موضوع عوامل جذب مشارکت‌های مردمی، انجام شده است که در یک بخش از موضوع شباهت اندکی با پژوهش حاضر دارد و بیشتر به جنبه‌های انگیزشی و مادی مشارکت‌کنندگان تا استفاده از آنان به عنوان نیروی داوطلب پرداخته است. پیشینه‌ها از لحاظ میزان ارتباط و از لحاظ موضوعی دسته‌بندی شده‌اند که در قسمت زیر به از آن‌ها اشاره می‌شود. در ابتدا مرتبط‌ترین پیشینه‌ها ارائه می‌شود:

نویسنده(گان)	موضوع	روش و یافته‌ها
شهریاری، سالاری و بهزادی (۱۳۹۴)	عوامل مؤثر بر جذب مشارکت‌های مردمی در کتابخانه‌های عمومی	مؤثرترین انگیزه‌های خیرین کتابخانه‌های آستان قدس رضوی انگیزه‌های دینی (رضای خدا، پاداش اخروی)، خدمت به مردم و هم‌نوع، مهمترین موانع مشارکت در کتابخانه‌های آستان قدس رضوی عبارت بودند از: الف. عدم آگاهی جامعه از اهمیت و ضرورت مشارکت در کتابخانه‌ها، ب. نبود فرهنگ الگوسازی خیرین فعال در جامعه، ج. وضعیت اقتصادی و تورم موجود در جامعه. مهمترین راهکار رفع موانع مشارکت در کتابخانه‌های آستان قدس رضوی به ترتیب اولویت عبارتند از: تبلیغات و اطلاع‌رسانی کافی در مورد وضعیت و نیاز کتابخانه‌ها در صداوسیما، فرهنگ‌سازی درباره ضرورت و اهمیت مشارکت مردم در امور کتابخانه‌ها.
طیب نیا و ربانی اصفهانی (۱۳۹۷)	مشارکت زنان در فعالیت‌های داوطلبانه	سازمان‌های غیر دولتی (NGO) به دنبال بسیج نیروی مردمی و داوطلب برای بهبود وضعیت جامعه، رفع کاستی‌ها، بروز و ظهور دیدگاه‌ها و دستیابی به توسعه پایدار هستند. در این بین، حضور زنان در سازمان‌های غیردولتی به عنوان نمادی از مشارکت خواهد بود. تشویق زنان و فراهم آوردن امکان حضور آنان در سازمان‌های غیردولتی آنان را به نیرویی سازنده تبدیل کرده و مشارکت اجتماعی آنان را بهبود می‌بخشد.
ياسوری (۱۳۹۰)	نقش سازمان‌های غیردولتی (NGOها) در توانمندسازی زنان و جوانان روستایی	پیگیری برنامه‌های آموزشی، ایجاد مراکز فعالیت از جمله بسته‌بندی محصولات باغی، ایجاد گروه‌های تخصصی در زمینه‌های اشتغال‌زایی، فرهنگی، ورزشی و ... منجر به ایجاد توانایی‌ها و مهارت‌هایی در بین زنان شده است.

<p>نتایج نشان داده‌است با افزایش سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی افراد مورد مطالعه، میزان مشارکت آنان نیز افزایش می‌یابد.</p>	<p>تأثیر مشارکت زنان در سازمان‌های غیردولتی</p>	<p>فرجی و فعلی (۱۳۸۹)</p>
<p>مشارکت مذهبی خیریه‌ای (شرکت در کارهای خیریه، خرید جهیزیه و ...) بالاترین سطح مشارکت زنان را دربرگرفته و مشارکت‌های دیگر (شرکت در سازمان‌های صنفی و کارگری، گروه‌ها و احزاب سیاسی، تعاونی‌ها و ...) در سطح کمتر از متوسط قرار دارد.</p>	<p>مشارکت اجتماعی زنان</p>	<p>شادی‌طلب (۱۳۸۲)</p>
<p>عوامل بازدارنده از مشارکت اجتماعی زنان بررسی شد که عوامل خانوادگی، شخصیتی، اجتماعی و فرهنگی دست به دست هم داده و فرد را نامشارکت‌جو، بار می‌آورند.</p>	<p>مشارکت اجتماعی زنان</p>	<p>یزدان‌پناه (۱۳۸۲)</p>
<p>این پژوهش با استفاده از روش تحلیل علی- لایه‌ای CLA انجام شد که علاقه‌مندی در بین پاسخ‌دهندگان به ترتیب شرکت در دوره‌های آموزشی؛ فعالیت در زمینه‌های بهداشتی؛ دلجویی؛ ترویج صلح و دوستی؛ برنامه‌های زیست محیطی؛ اطلاع‌رسانی به مردم و فعالیت در تیم‌های عملیاتی امداد و نجات اعلام شد.</p>	<p>داوطلبانه فعالیت‌های داوطلبانه جمعیت هلال احمر ایران</p>	<p>نجفی، سپاهی‌مقدم و پورمحمد (۱۳۸۸)</p>
<p>همچنین عوامل به دو دسته اصلی عوامل درونی و عوامل بیرونی تقسیم‌بندی می‌شوند و هر کدام از دسته‌ها به پنج مؤلفه تقسیم می‌شوند. پنج عامل درونی به ترتیب: ایجاد آرامش درونی، نیاز به کسب دوستی و روابط، پرستش و اعتقادات مذهبی، رشد و تأمین نیاز «کسب موفقیت» و برخورداری از وضعیت روحی و جسمی مطلوب‌تر و پنج عامل بیرونی به ترتیب: رفتار سازمانی (مدیریت منابع انسانی، سیاست‌های سازمانی و...)، رسانه‌ها و تبلیغات، ابزارهای تشویقی، مشارکت و کار تیمی و نقش دولت و مجلس اولویت‌بندی شدند. در مقایسه تأثیر عوامل بیرونی بیشتر از عوامل درونی بود.</p>	<p>داوطلبانه خدمات امدادگران</p>	<p>کشاورز ترک و کشاورز ترک (۱۳۹۱)</p>
<p>با تشویق سازمان‌های غیردولتی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، می‌تواند نقطه عطفی در گردشگری پایدار این مرز و بوم محسوب شود.</p>	<p>نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه صنعت توریسم</p>	<p>کیانی و ابروانی (۱۳۹۷)</p>
<p>اولویت عوامل رضایت‌مندی داوطلبان به ترتیب شامل رضایت از کسب تجربه، اجتماعی، هدفمند، تعهد، شغلی، مادی، پیشرفت و حمایتی است.</p>	<p>نقش نیروهای داوطلب در ورزش</p>	<p>اندام، منتظری و فیضی (۱۳۹۲)</p>
<p>متولیان ورزش می‌بایست سطح اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی شهروندان را نسبت به فواید داوطلبی افزایش دهند و واحد داوطلبی را در تشکیلات و ساختار ادارات آموزش و پرورش جهت گزینش و جذب نیروهای داوطلب ایجاد نمایند.</p>	<p>موانع جذب نیروهای داوطلب ورزشی</p>	<p>آقایی (۱۳۹۳)</p>

<p>پنجاه و دو کتابخانه عمومی در ایلینویز^۱ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد، در حال حاضر (۵۷٪) از کتابخانه‌های مورد مطالعه از داوطلبان استفاده می‌کنند که این تعداد رو به افزایش است. یافته‌ها، دلایل استفاده یا عدم استفاده از داوطلبان و انواع فعالیت‌هایی را که داوطلبان انجام می‌دهند، ذکر می‌کند.</p>	<p>استفاده از داوطلبان در کتابخانه‌های عمومی</p>	<p>هیبری^۱ (۱۹۹۴)</p>
<p>مطالعه موردی کتابخانه عمومی تایپه است که به پرسش‌های پژوهش به دنبال پاسخگویی به انگیزه‌ها و اهداف مشارکت سالمندان در خدمات داوطلبانه است. نویسندگان چارچوبی را برای درک داوطلبان سالخورده شرکت‌کننده در خدمات کتابخانه‌های عمومی ارائه و پیشنهادهایی را به واحدهای خدمات داوطلبانه کتابخانه‌های عمومی و داوطلبان سالخورده ارائه می‌دهند.</p>	<p>مشارکت سالمندان در خدمات داوطلبانه کتابخانه‌های عمومی</p>	<p>لی^۲ و چانگ (۲۰۱۱)</p>
<p>یک مطالعه موردی از سازمان‌های غیردولتی را که در منطقه محروم زاغه‌نشین که در کلان‌شهر جنوب هند، شهر بنگالور فعالیت می‌کنند، بررسی کرده است. یافته‌ها نشان داد، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند مکانیسم‌های ارائه‌دهنده خدمات مؤثر باشند و از طریق خدمات کتابخانه‌ای خود به برخی از حاشیه‌نشین‌ترین جمعیت در هند کمک کنند.</p>	<p>نقش کتابخانه‌های توسعه‌یافته توسط سازمان‌های مردم‌نهاد</p>	<p>پایاتی و کمال^۳ (۲۰۱۲)</p>
<p>مأموریت‌های کتابخانه‌ها و سازمان‌های غیردولتی به طور فزاینده‌ای با یکدیگر ارتباط پیدا می‌کنند. علاوه بر صدها سازمان غیردولتی و غیرانتفاعی برای ایجاد یک هدف بشردوستانه، توسعه آموزش، بهبود سطح معنوی مردم و کودکان در مناطق محروم ویتنام تلاش می‌کنند. در این مقاله چگونگی کمک برخی سازمان‌های مردم‌نهاد ملی و بین‌المللی در افزایش سوادآموزی و عادات خواندن مادام‌العمر در بین ویتنامی‌ها به ویژه دانش‌آموزان با حمایت و ترویج فعالیت‌های کتابخانه مدرسه و اجتماع از طریق ساخت و نوسازی کتابخانه، تهیه کتاب و کتابداران آموزش‌دیده می‌پردازد.</p>	<p>مشارکت سازمان‌های غیردولتی در کتابخانه‌های مناطق محروم</p>	<p>حسین^۴ (۲۰۱۳)</p>
<p>مشکلات گوناگون کتابخانه‌های عمومی و چگونگی بهبود و توسعه خدمات کتابخانه‌های عمومی با گزینه‌های مختلف موجود در هند از جمله مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد مورد بحث قرار گرفته است.</p>	<p>توسعه کتابخانه‌های عمومی با مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد</p>	<p>چگونگی^۵ (۲۰۱۴)</p>
<p>به نقش کتابخانه‌های سازمان غیردولتی نیجریه در طی سالیان متممادی در خط مقدم ارائه خدمات اطلاعاتی به افراد دارای اختلال بینایی پرداخته شده است.</p>	<p>خدمات کتابخانه‌های سازمان‌های غیردولتی</p>	<p>آدورتو^۶ (۲۰۱۵)</p>
<p>در پژوهشی کیفی، به فعالیت‌های گسترده برای افرادی که می‌خواهند در</p>	<p>اهمیت کار داوطلبانه در</p>	<p>هویرنینگ^۷ (۲۰۱۷)</p>

1. Heery
2. Illinois
3. Lee
4. Pyati & Kamal
5. Hossain
6. Chegoni
7. Adetoro

کتابخانه‌های عمومی ایالات متحده داوطلب شوند، پرداخته است. او برنامه‌های سوادآموزی کتابخانه‌های عمومی ایالات متحده و داوطلبان آنان را از نگاه یک محقق آلمانی مورد بررسی و تحلیل قرار داده است و فعالیت‌هایی را مناسب نیروهای داوطلب می‌داند که جنبه سوادآموزی دارند.	کتابخانه‌های عمومی	
---	--------------------	--

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توسعه‌ای است که با رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای یا داده بنیاد^۲ انجام شده است. نظریه داده بنیاد یکی از انواع روش‌های پژوهش کیفی است که به طور استقرایی یک سری رویه‌های سیستماتیک را برای خلق نظریه پدیده مورد پژوهش به کار می‌گیرد (اشتراوس و کوربین^۳، ۲۰۰۸). این روش، تنها بر کشف تمرکز یافته است. هدف کشف، یعنی پرداختن به پژوهش به منظور پی‌بردن به آنچه در جریان است. پژوهشگر کار را با یک پرسش بسیار گسترده شروع می‌کند و تا زمانی که اقدام به مشاهده و گردآوری داده ننموده است، هدفی ظهور نمی‌یابد (پیکارد^۴، ۱۳۹۲، ص. ۲۳۳). برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، از روش نظام‌مند استفاده شده که به اشتراوس و کوربین نسبت داده شده است. روش نظام‌مند خود به سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی تقسیم می‌شود.

در این پژوهش پس از بررسی استنادی و کتابخانه‌ای درباره موضوع، مصاحبه عمیق با پرسش‌های نیمه‌ساختاریافته آغاز شد. مصاحبه‌ها بلافاصله، پیاده‌سازی و کدگذاری اولیه شد. مصاحبه و کدگذاری تا رسیدن به مرحله اشباع نظری ادامه یافت. در ادامه، پس از سپری شدن کدگذاری محوری، کدگذاری گزینشی انجام شد و در نهایت مدل پارادایمی یا الگوی نظری از متن داده‌ها پدیدار و ارائه شد.

جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه این پژوهش را استادان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مدیران، متولیان فرهنگی، مدیران کتابخانه‌ها، کتابداران و متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی درباره فعالیت‌های داوطلبانه تشکیل می‌دهد که به روش هدفمند با آن‌ها مصاحبه شده است. علاوه بر موارد ذکر شده، با تعدادی از افراد که به صورت گلوله‌برفی^۵ از سوی مصاحبه‌شوندگان قبلی معرفی شده بودند نیز مصاحبه شد. این افراد، شامل تعدادی از استادان و متخصصان رشته‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، علوم ارتباطات، مدیریت، روزنامه‌نگاری، حوزوی، فعال فرهنگی، مدیران گروه‌های جهادی، نیروهای داوطلب، خیر کتابخانه‌ساز، متخصص رایانه بودند. یکی از دلایل افزایش تعداد مصاحبه‌شوندگان، دست نیافتن به اشباع

1. Hoerning
2. Grounded Theory
3. Strauss and Corbin
4. Picard
5. Snow Ball

نظری بود، زیرا برخی از مصاحبه‌شوندگان قادر به پاسخگویی به همه پرسش‌ها نبودند و یا پاسخ آن‌ها از عمق و ژرفای کافی برخوردار نبود. همین امر دامنه و تعداد مصاحبه‌شونده‌ها را گسترده داد. تعداد افراد تا اشباع نظری جمعاً به ۴۷ نفر رسید. مدت زمان مصاحبه از ۱۶ تا ۶۸ دقیقه در نوسان بود که میانگین زمان مصاحبه، ۳۴ دقیقه بود. ابزارهای گردآوری داده‌ها ریکورد در برای ضبط صدا در مصاحبه حضوری و برای مصاحبه‌های تلفنی از نرم افزار ضبط تماس Cube Call Recorder AC که روی گوشی همراه نصب می‌شود، استفاده شد. بعد از اتمام هر مصاحبه، فایل‌های ضبط شده صوتی و یادداشت‌های محقق از صحبت‌های آزمودنی که در حین انجام مصاحبه تهیه شده بود، بلافاصله توسط پژوهشگر پیاده‌سازی می‌شد. در انتها فایل‌های متنی و یادداشت‌ها در نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ بارگذاری و کدگذاری می‌شد.

روش اعتبارسنجی پژوهش

برای ارزشیابی پژوهش‌های مبتنی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد، به جای معیارهای روایی و پایایی، معیار مقبولیت را پیشنهاد داده‌اند. مقبولیت، یعنی این که یافته‌های پژوهش، تا چه حد در انعکاس تجارب مشارکت‌کنندگان، پژوهشگر و خواننده در مورد پدیده مورد مطالعه، موثق و قابل باور است.

استرابت و کارپنتر^۱ (۲۰۰۳) به نقل از لینکلن و گویا^۲، (۱۹۸۶) چهار معیار اعتبار یا مقبولیت^۳، وابستگی یا همسانی^۴، تأییدپذیری^۵ و انتقال‌پذیری^۶ یا تناسب^۷ را برای صحت‌سنجی^۸ مطالعه یا ارزیابی روایی و دقت و استحکام علمی مطالعات و داده‌های کیفی پیشنهاد نموده است. در این تحقیق هم از این چهار معیار برای پوشش پایایی و روایی مطالعه به کار گرفته شد.

«اعتبار و مقبولیت» مهمترین عنصر این بخش است که یکی از بهترین روش‌ها برای ایجاد مقبولیت و اعتبار، درگیری طولانی مدت^۹ با موضوع است (اشتراوس و کوربن، ۱۹۹۸، ص. ۲۳۵). در این راستا، پژوهشگر بیش از دو سال با موضوع و داده‌های پژوهش به طور جدی و مستمر در ارتباط بوده و با مفاهیم، ساختار، مسائل پیرامونی و مباحث میان‌رشته‌ای آن در تماس تنگاتنگ بوده است. هر پژوهشگری برای تدوین پایان‌نامه باید اشراف کامل به پیشینه و ادبیات پژوهش و مفاهیم نظری حوزه کاری خود داشته باشد، بنابراین پژوهشگر این تحقیق هم از این قاعده مستثنی نیست. به همین منظور تمام متون تخصصی و پژوهشی مرتبط با فعالیتهای داوطلبانه داخل و خارج از کشور گردآوری و مطالعه شده است.

1. Streubert & Carpenter
2. Lincoln & Guba
3. Credibility
4. Dependability
5. Conformability
6. Transferability
7. Fittingness
8. Rigour
9. Prolonged Engagement

«وابستگی یا اعتمادپذیری» در تحقیقاتی کیفی معادل پایایی در تحقیقاتی کمی است و بیانگر ثبات و پایایی داده‌ها در طول زمان و شرایط مشابه است. در این تحقیق جهت بررسی اعتماد از تکرار گام به گام و حسابرسی^۱ استفاده شد. در این مطالعه جهت تأییدپذیری و حسابرسی پژوهش، پژوهشگر کلیه مراحل و روند پژوهش را به طور دقیق از ابتدا تا انتها ثبت و گزارش نموده تا داوران خارجی بتوانند طبق این اسناد حسابرسی را انجام دهند.

«تأییدپذیری» به این معنی است که سایر پژوهشگران بتوانند به روشنی مسیر پژوهش و اقدامات صورت گرفته توسط پژوهشگر را دنبال کنند. برای ایجاد قابلیت تأیید داده‌ها، محقق تلاش نموده تا تمامی مراحل تحقیق، اعم از جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل و شکل‌گیری متغیرها را به طور کامل شرح دهد. بدین ترتیب سایرین با خواندن رساله قادر به کارآزمایی تحقیق باشند. «انتقال‌پذیری و تناسب قابلیت»، تعمیم نتایج حاصله به سایر گروه‌ها و محیط‌های مشابه است. از این رو، نتایج تحقیق در اختیار تعدادی از اعضای فعال تشکلهای مردم‌نهاد و نیروهای داوطلب در عرصه اجتماع که خارج از حوزه پژوهش حاضر بودند، قرار گرفت تا انتقال‌پذیری و تناسب آن نیز بررسی شود. حاصل این روند ضمن تأیید یافته‌ها، ارائه یک سری تجربیات و دیدگاه‌های تکمیلی بود که در فرآیند تحلیلی داده‌ها به کار گرفته شد.

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش بر اساس دستورالعمل‌های (استراس و کوربین، ۱۳۹۰)، انجام گرفت. این شیوه شامل سه مرحله اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است که در نهایت نظریه مدل کیفی پژوهش تدوین شد. ابتدا در مرحله کدگذاری باز، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به دقت بررسی شد، مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی مربوط به آنها مشخص می‌شدند و زیرمقوله‌ها تعیین شدند. سپس، در مرحله کدگذاری محوری، مفاهیم براساس اشتراکات و یا هم‌معنایی در کنار هم قرار گرفتند و کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد شده بود، با یکدیگر مقایسه شدند و ضمن ادغام کدهایی که از نظر مفهومی با یکدیگر مشابه و مرتبط بودند، حول محور مشترکی قرار گرفتند (استراس و کوربین، ۱۳۹۰).

در نهایت، ابعاد پارادایم کدگذاری شامل شش دسته، مقوله محوری، شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، بسترحاکم، راهبردها و پیامدها است، شکل می‌گیرد و مدل نظری برآمده از کدها ارائه می‌شود.

یافته‌های پژوهش

با اتمام مراحل سه‌گانه کدگذاری، درونمایه و فحوای کلام مشارکت‌کنندگان در مصاحبه در قالب مفاهیم، مقوله‌ها و مضامین و همه حول محور عوامل و مولفه‌های اصلی فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران استخراج، سازماندهی و

طبقه‌بندی شد که هر یک از آن‌ها حامل پیام و نکته قابل تأملی است. برای پاسخگویی به پرسش اول و دریافت آسان‌تر مطالب، یافته‌ها در قالب جدول‌های جداگانه از شماره ۱ تا ۵ ارائه می‌شود.

جدول ۱. عوامل و مؤلفه‌های شرایط علی مؤثر بر فعالیتهای داوطلبانه کتابخانه‌ها

عامل اصلی	مضامین	مقوله‌ها	مفاهیم
عامل و مؤلفه‌های علی	حمایت و بسترسازی	فرهنگ‌سازی	پیشگامی و الگوی عملی بودن استادان، تربیت دانشجویان ارتباطی، ارزش‌گذاری به اقدامات داوطلبانه، تشویق دانشجویان، فرهنگ‌سازی، به میدان آوردن انجمن‌های کتابداری، خودسازی استادان کتابداری و تجدیدنظر در رفتار، فراهم کردن زیرساخت‌های مدیریتی و فرهنگ‌سازی
		بسترسازی	حمایت از فعالیتهای داوطلبان، مدیریت و به کارگیری داوطلبان (فردی یا گروهی)، مدیریت هدفمند زمان و نیروی انسانی، نظارت و ارزیابی فعالیت‌ها، باور، اعتماد و برنامه‌ریزی فعالیتهای داوطلبان، گنجاندن مباحث فعالیتهای داوطلبانه در سرفصل‌های درسی، تقویت روابط استادان با کتابداران و کتابخانه، انجام طرح‌های پژوهشی در زمینه فعالیتهای داوطلبانه، شبکه‌سازی با افزایش مهارت‌های ارتباطی، همسو کردن کارورزی با فعالیتهای داوطلبانه، حذف قوانین سختگیرانه و ناکارآمد، تدوین قوانین و سازوکارهای مناسب فعالیت داوطلبانه، حمایت از مدیران کتابخانه‌ها، افزایش اختیارات کتابداران، فراهم کردن تجهیزات و امکانات، مدیریت سرمایه اجتماعی
		تبلیغ و ترویج	تبلیغ و اطلاع‌رسانی برای جذب نیروهای داوطلب، حضور جدی و نمادین در فعالیتهای داوطلبانه، دعوت چهره به چهره افراد علاقه‌مند
	شناسایی انگیزه‌های داوطلبانه	آموزش و تربیت نیروی متخصص	آموزش و تربیت نیرو برای فعالیتهای داوطلبانه توسط کتابداران و گروه‌های کتابداری، کسب مهارت‌های ارتباطی به دانشجویان و کتابداران، توجیه و آموزش کارکنان، تحلیل و بررسی اقدامات موفق داوطلبانه برای کتابداران و دانشجویان، اساتید به عنوان مشاور و هدایتگر فعالیتهای داوطلبانه، تربیت کتابداران متعهد
			پایش و ارزشیابی مستمر فعالیتهای
		انگیزه‌های فردی	سرگرمی و خارج شدن از بیکاری، توقع کسب درآمد و نفع مالی، جاه‌طلبی و حب ریاست، سوء استفاده مالی، حس مفید بودن، خانواده دوستی، دغدغه معنوی و مذهبی، حس رضایت از خود، احساس تکلیف، احساس نیاز، جبران کمبودهای شخصی، فخر فروشی، تظاهر و ریاکاری
		انگیزه‌های اجتماعی	کسب اعتبار، بهبود موقعیت اجتماعی، کمک به برقراری عدالت اجتماعی، کمک به نهادهای دولت، تسریع در رسیدن به اهداف گروه، جامعه‌دوستی، دغدغه فرهنگی، کسب اعتبار برای سوء استفاده و شهرت‌طلبی، وطن‌دوستی، گسترش روابط اجتماعی فرد، کمک به پیشرفت کشور

کسب دانش، تقویت رزومه، کسب تجربه و سابقه کار، اولویت جذب و استخدام، تعصب حرفه‌ای و تخصصی	انگیزه‌های حرفه‌ای	راه‌های جذب و حفظ نیروهای داوطلب به کتابخانه
تبلیغ و اطلاع‌رسانی عمومی (اعلام نیازمندی کتابخانه و تبلیغ خدمات کتابخانه)، ایجاد شبکه انسانی از داوطلبان، هماهنگی بین تمامی کتابخانه‌ها، ارسال فراخوان و دعوت از گروه‌ها و سمن‌ها، استفاده از افراد مشهور و سرشناس و دعوت و فراخوان عمومی از کاربران	فراخوان و جذب نیروهای داوطلب	
حمایت از نوآوری، فراهم کردن تسهیلات (اختصاص بودجه) توجه به علایق و سلیق داوطلب، برنامه‌ریزی هدفمند فعالیت‌های داوطلبان، نیازسنجی گروه‌های هدف، توجه به توانمندی‌های داوطلبان، توجه به نیاز اطلاعاتی داوطلب‌ها، آموزش و توانمندسازی، تدوین آیین‌نامه اجرایی (برای داوطلبان، برای کتابخانه)، صدور توصیه‌نامه، در اولویت قرار دادن استخدام، صدور گواهی خدمت داوطلبانه.	حمایت مستمر و نظام‌مند	
انعکاس اثربخشی فعالیت‌های انجام شده، نشان دادن واکنش به فعالیت‌ها، قدردانی، لحاظ شدن در ارزشیابی کارکنان، اعزام به اردو، صدور گواهینامه برای رزومه، تشویق در جمع، صدور احکام نمادین و تشریفاتی، اعطای جوایز، رسانه‌ای کردن فعالیت‌ها، اهدای لوح تقدیر و تشویق زبانی.	تشویق و ترغیب	
خوش‌رویی و خوش‌رفتاری، توجه به زمان و وقت داوطلب (غیرحضوری/ دورکاری و حضوری)، ایجاد فضایی صمیمی و باشاط، لحاظ کردن اقتضائات داوطلبان، حفظ احترام، آگاهی مدیر از فعالیت داوطلبان، ترویج روحیه هم‌افزایی و همکاری انتقادپذیری و استقبال از پیشنهاد، مراعات و همکاری، اعتمادسازی و اطمینان‌بخشی و مسئولیت‌سپاری	حفظ احترام و منزلت اجتماعی	

جدول ۲. عوامل و مؤلفه‌های بستر حاکم بر فعالیت‌های داوطلبانه کتابخانه‌ها

عامل اصلی	مضامین	مقوله‌ها	مفاهیم
بستر حاکم	موانع جذب نیروهای داوطلب به کتابخانه‌ها	محدودیت‌های اقتصادی	نیازهای فیزیولوژی و اولیه (برآورده شده و برآورده نشده) و مشکلات اقتصادی و معیشتی مردم
		موانع اجتماعی	موانع ساختاری و اداری، عدم استفاده بهینه از سرمایه اجتماعی، گسترش بی‌رویه شبکه‌های اجتماعی و فردگرایی و منزوی شدن مردم
		موانع سیاسی	مشکلات سیاسی و اجتماعی، اعمال نفوذ دولتمردان و سیاسیون، امنیتی بودن فضای کتابخانه‌ها، نگاه اتهامی به مراجعان، احساس ناامنی و نبود آزادی بیان، ترس از عواقب و پیگردها، غالب بودن یک تفکر خاص
		ناهنجاری‌های فرهنگی	عدم آشنایی با کارکردهای کتابخانه، رواج فردگرایی در جامعه، عدم فرهنگ استفاده از نیروهای داوطلب در کتابخانه‌های ایران، مقدس نبودن نیت داوطلب، در اولویت نبودن استفاده از نیروی داوطلب، گسترش نگاه مادی‌گرایانه در

جامعه، احساس خطر جایگزینی کتابداران، توقع استخدامی از سوی داوطلبان، توجه گروه‌های داوطلب به استضعاف مالی تا فکری، وجود معضل کم‌خوانی در بین مردم، تقدم کمک‌های درمانگرانه بر پیشگیرانه (درمانگرانه وضعیت عادی، در بحران و پس از بحران)، پیشگیرانه (نیاز به آموزش کتابخانه کانون اقدامات پیشگیرانه، تغییر نگرش و رویکرد و بسترسازی اجتماعی)، خواسته‌های غیرمنطقی داوطلبان، ابهام در نحوه همکاری داوطلبان با سازمان‌های دولتی و فاصله داشتن تا فرهنگ آرمانی			
فراهم نبودن امکانات و تسهیلات، نگاه تک بعدی و تک موضوعی به کتابخانه‌ها (تأکید بی اندازه بر موضوعات ارزشی)، عدم برنامه‌ریزی صحیح، تمرکزگرایی مفرط، ناکارآمدی مدیران (خودشیفته، انحصارطلب، مدیران کمی‌گرا و شعاری، مدیران غرض‌ورز، مدیران محدودبین و کوتاه‌نگر، مدیران فرصت‌سوز تا فرصت‌ساز، غیرمتخصص، مدیران صرفاً سیاسی، غیرفهرنگی)، ناکارآمدی و فاصله داشتن کتابخانه‌ها با کارکردهای اجتماعی، شعارزدگی، عدم جذابیت کتابخانه‌ها، سوء استفاده و بیگاری از داوطلبان، تمام شدن کار به اسم مدیر و کتابدار، نگاه کارمندی و وظیفه‌مدارانه و نگاه آمرانه و اقدارگرایانه مدیران	موانع مدیریتی		
فقدان و محدودیت‌های قوانین و مقررات سختگیرانه کتابخانه‌ها	موانع حقوقی و قانونی		

جدول ۳. عوامل و مؤلفه‌های مداخله‌گر بر فعالیت‌های داوطلبانه کتابخانه‌ها

مفاهیم	مقوله‌ها	مضامین	عامل اصلی
دغدغه و احساس مسئولیت، پایداری به ارزش‌های حرفه و رشته، پایداری به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، پایداری به ارزش‌های ملی و سرزمینی، پایداری به ارزش‌های اعتقادی و مذهبی (تأثیر روایات و احادیث، تأثیر جهان‌بینی و زمینه‌های معرفتی، تأثیر فتاوا و منویات مراجع دینی، تأثیر توصیه‌ها و بیانات رهبر و ولی فقیه، تأثیر مبانی تربیتی و خانوادگی	باورهای شخصی و روان‌شناختی	فناخص‌های ارزشی	ترباط مداخله‌گر
الگوگیری از طرح‌های موفق جهادی، حمایت رهبران دینی و سیاسی و ضعف کارکردی دستگاه‌های اجرایی، ایجاد تحرک فرهنگی در مقابله با تحریم‌های بین‌المللی و هجمه فرهنگی دشمنان	عوامل تأثیرگذار اجتماعی		
حرکت خودجوش کتابداران فعال، مطالبه‌گری قشر فرهیخته جامعه، وجود پتانسیل در جامعه برای مشارکت و همکاری با کتابخانه	حرکت‌های خودخواسته حرفه‌ای		

جدول ۴. عوامل و مؤلفه‌های راهبردی مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه کتابخانه‌ها

عامل اصلی	مضامین	مقوله‌ها	مفاهیم
راهبردها	راهبردهای توسعه فعالیت‌های داوطلبانه	ایجاد قوانین	تهیه طرح جامع کشوری با مشارکت انواع کتابخانه‌ها، صدور مجوز ایجاد وبگاه و فعالیت در فضای مجازی، تدوین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی، تهیه نقشه جغرافیایی از نقاط محروم، ایجاد اداره یا بخش مدیریت نیروهای داوطلب، تصویب طرح رزومه علمی و عملی و لحاظ شدن کارهای داوطلبانه در ارزشیابی کارکنان، تخصیص بودجه برای فعالیت‌های داوطلبانه، ایجاد سامانه نظام پذیرش پیشنهادها تدوین قوانین برای پذیرش نیروهای داوطلب و تسهیل فرایند جذب داوطلب
		کاربست فناوری‌های نوین	ایجاد بانک اطلاعاتی قوی از داوطلبان، طراحی وبگاه
		ظرفیت‌سازی	استفاده از ظرفیت نهادهای بین‌المللی، همسوسازی سازمان‌های فرهنگی، الگوگیری از نیروهای داوطلب موفق، توجه به گروه‌های مختلف نیروهای داوطلب (معلولین، جوانان، دختران، کارمندان و شاغلین، هیئت‌های مذهبی، شاغلین، خیرین، سمن‌ها، بازنشسته‌ها، نوجوانان، آقایان، زنان)
		پژوهش و توسعه	انجام پژوهش میدانی و نیازسنجی، بومی‌سازی طرح‌های موفق سایر کشورها، الگوبرداری از طرح‌های موفق کشوری، نیازسنجی و شناسایی اولویت‌های کاری (نیازسنجی از مردم برای تدوین برنامه‌ها و نیازسنجی از کارکنان کتابخانه)
		اصلاح قوانین	استفاده از مدیران کارآمد (متخصص، متعهد، علاقه‌مند، مجرب، مدیر، تصمیم‌گیر، خلاق و نوآور، کاریزما، تعاملی و ارتباطی)، اصلاح قوانین کتابخانه (تمرکززدایی، شناسایی افراد، گروه‌ها و سمن‌ها)، اصلاح قوانین نظام آموزشی کشور (مدارس، دانشگاه (بازنگری در سرفصل‌های آموزشی دانشگاه، استفاده از دانشجویان در فعالیت‌های داوطلبانه و فرهنگ‌سازی و بسترسازی)
		تبلیغ و اطلاع‌رسانی	فضای واقعی (رسانه ملی، تبلیغات محیطی و محله‌ای و استفاده از تبلیغات) و (فضای مجازی نهادهای دولتی وبگاه و شبکه‌های اجتماعی)
		آموزش	دوره‌آشنایی با مزایای استفاده نیروهای داوطلب و توجیه کتابداران، آموزش مهارت‌های ارتباطی برای کتابداران، آموزش‌های عمومی و مهارتی و آموزش تخصصی ویژه داوطلبان

جدول ۵. پیامدهای فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران

عامل اصلی	مضامین	مقوله‌ها	مفاهیم
پیامدها	توسعه فرهنگی و اجتماعی	رشد شاخص‌های علمی و تخصصی جامعه	تبادل و اشتراک تجربه و دانش، افزایش سطح دانش داوطلب، ارائه انتقادات و پیشنهادها سازنده، تشکیل شبکه انسانی متخصص، بهره‌گیری از تجارب حرفه‌ای و آموزشی داوطلبان، افزایش خلاقیت و نوآوری
		رشد شاخص‌های علمی و تخصصی جامعه	بهبود وضعیت فرهنگی کشور، کشف استعدادها فرهنگی، توسعه فرهنگ

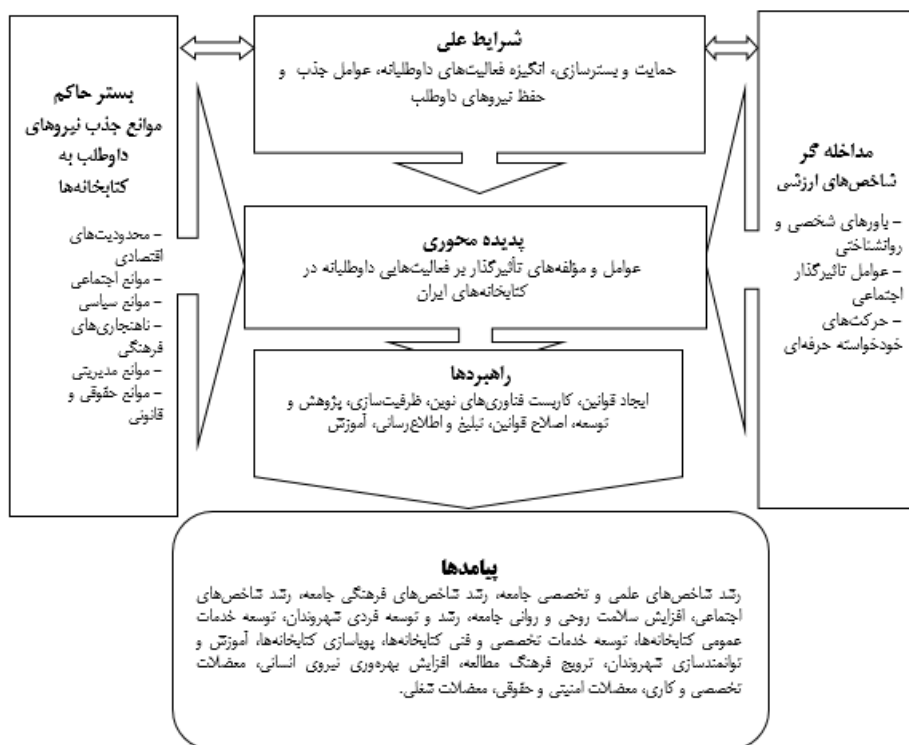
هم‌افزایی و هم‌فکری، رشد کمی و کیفی فعالیت‌های فرهنگی	فرهنگی جامعه		
رشد شاخص‌های اجتماعی گسترش و تقویت روابط اجتماعی، افزایش اعتماد ملی، تشویق و ترویج کار خیر در جامعه، توسعه سرمایه اجتماعی، کمک به توسعه کشور، تغییر نگرش و سبک زندگی مردم، پوشش ضعف کارکردی نهادهای دولتی	رشد شاخص‌های اجتماعی		
افزایش سلامت روحی و روانی جامعه جلوگیری از رخوت و سستی، پیشگیری از انحراف‌های اجتماعی، پرکردن اوقات فراغت، ایجاد حس شور و نشاط در جامعه، پیشگیری از بروز بیماری‌های روحی، افزایش امنیت روحی و روانی	افزایش سلامت روحی و روانی جامعه		
رشد و توسعه فردی شهروندان ایجاد حس مفید بودن، خودسازی و رشد معنوی، آشنایی افراد با توانمندی‌های خود	رشد و توسعه فردی شهروندان		
توسعه خدمات عمومی کتابخانه‌ها (بدون نیاز به تخصص: مالی) ساخت کتابخانه و اهدای کتاب، خدماتی (تبلیغات و اطلاع‌رسانی، کمک به ارباب رجوع، مرتب‌سازی قفسه‌ها، همکاری در فعالیت‌های فرهنگی، بازشدن وقت کتابداران برای کارهای تخصصی، آمادسازی کتاب‌ها، انجام تورهای بازدید، برپایی نمایشگاه، لیبل‌زنی، بارکدخوانی، زیبا و شاداب‌سازی کتابخانه، قفسه‌چینی، برگزاری مراسم، گویاسازی منابع، هنر و خلاقیت، یوگا برای کودکان، آموزش شطرنج، بافتنی، کتابچینی، رده‌بندی، گلکاری، نمایش فیلم، توسعه خدمات کتابخانه‌های روستایی، توسعه خدمات کتابخانه‌های مدارس، امانت کتاب، کتابخوانی خانوادگی، شلف‌خوانی، چک کردن کتاب‌ها، لیست کردن کتاب‌ها، تور کتاب، کتاب‌رسانی)، نیاز به تخصص (همکاری با صدا و سیما، مشارکت در فعالیت‌های پژوهشی، مشاور کتابخانه و عضو هیئت اندیشه‌ورز، فعالیت‌های ترویجی (نقد کتاب، کمک برای انجام تکالیف دانش‌آموزان، آموزش زبان، کتابخوانی برای کودکان، کتابخوانی نقاط محروم، تربیت فرزند، ارتباط با همسر، مهارت‌های زندگی، تغذیه مناسب، بهداشت خانواده، ایدز)، تولید محتوا (تهیه کلیپ، ساخت فیلم، ساخت انیمیشن، اینفوگرافی، طراحی پوستر، ساخت موشن گرافیک، تهیه صوت و موسیقی، تهیه مطلب برای سایت، تهیه مطلب برای پیام‌رسان‌ها و ویراستاری)	توسعه خدمات عمومی کتابخانه‌ها		
توسعه خدمات تخصصی و فنی کتابخانه‌ها (مدیریت ارتباط با مشتری، بازاریابی منابع اطلاعاتی، فهرست‌نویسی، مجموعه‌سازی، خدمات مرجع، مشاور پژوهشی، میز مرجع الکترونیکی، دیجیتال‌سازی، تهیه کتاب بریل)	توسعه خدمات تخصصی و فنی کتابخانه‌ها		
رونق‌بخشی به کتابخانه‌ها، معرفی رشته و حرفه به جامعه، تبدیل شدن کتابخانه به عنوان پاتوق فرهنگی	پویاسازی کتابخانه‌ها		
آموزش و آشنایی با کتابخانه و خدمات آن، ورود مهارت‌های متنوع به کتابخانه، توانمندسازی مراجعان کتابخانه	آموزش و توانمندسازی شهروندان		

افزایش نرخ میزان مطالعه افزایش، انواع سواد در جامعه، افزایش مروجان خواندن	ترویج فرهنگ مطالعه		
جبران بخشی از کمبود نیرو، کاهش هزینه‌های سازمان‌ها و ایجاد موقعیت شغلی	افزایش بهره‌وری نیروی انسانی		
حضور نامنظم در محل کار، بی‌اهمیتی نسبت به کار، کاهش کیفیت خدمات	معطلات تخصصی و کاری		
درز اطلاعات محرمانه کتابخانه، تبلیغ منفی برای کتابخانه‌ها، ایجاد توقع و طلبکاری داوطلبان، اختلال و خرابکاری، نفوذ افراد سودجو	معطلات امنیتی و حقوقی		
بر انگیزه شدن حس مخالفت و مقاومت مدیران و کتابداران و احساس خطر جایگزین شدن کتابدار	معطلات شغلی		

جدول ۶. عوامل اصلی و مقوله‌های پژوهش

مقوله‌ها	عامل اصلی
۱. فرهنگ‌سازی؛ ۲. بسترسازی؛ ۳. تبلیغ و ترویج؛ ۴. آموزش و تربیت نیروی متخصص؛ ۵. پایش و ارزشیابی مستمر فعالیت‌ها؛ ۶. انگیزه‌های فردی؛ ۷. انگیزه‌های اجتماعی؛ ۸. انگیزه‌های حرفه‌ای؛ ۹. فراخوان و جذب نیروهای داوطلب؛ ۱۰. حمایت مستمر و نظام‌مند؛ ۱۱. تشویق و ترغیب؛ ۱۲. حفظ احترام و منزلت اجتماعی.	عوامل و شرایط علی
۱. محدودیت‌های اقتصادی؛ ۲. موانع اجتماعی؛ ۳. موانع سیاسی؛ ۴. ناهنجاری‌های فرهنگی؛ ۵. موانع مدیریتی؛ ۶. موانع حقوقی و قانونی.	بستر حاکم
۱. باورهای شخصی و روان‌شناختی؛ ۲. عوامل تأثیرگذار اجتماعی؛ ۳. حرکت‌های خودخواسته حرفه‌ای	شرایط مداخله‌گر
۱. ایجاد قوانین؛ ۲. کاربری فناوری‌های نوین؛ ۳. ظرفیت‌سازی؛ ۴. پژوهش و توسعه؛ ۵. اصلاح قوانین؛ ۶. تبلیغ و اطلاع‌رسانی؛ ۷. آموزش.	راهبردها
۱. رشد شاخص‌های علمی و تخصصی جامعه؛ ۲. رشد شاخص‌های فرهنگی جامعه؛ ۳. رشد شاخص‌های اجتماعی؛ ۴. افزایش سلامت روحی و روانی جامعه؛ ۵. رشد و توسعه فردی شهروندان؛ ۶. توسعه خدمات عمومی کتابخانه‌ها؛ ۷. توسعه خدمات تخصصی و فنی کتابخانه‌ها؛ ۸. پویاسازی کتابخانه‌ها؛ ۹. آموزش و توانمندسازی شهروندان؛ ۱۰. ترویج فرهنگ مطالعه؛ ۱۱. افزایش بهره‌وری نیروی انسانی؛ ۱۲. معطلات تخصصی و کاری؛ ۱۳. معطلات امنیتی و حقوقی؛ ۱۴. معطلات شغلی.	پیامدها

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش که به دنبال ارائه الگوی فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران است، شکل ۱ که برآمده از کدگذاری محوری بر اساس مدل پارادایم است، ارائه می‌شود:

شکل ۱. الگوی نظری عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران

بحث و نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، به پرسش‌های پژوهش که به دنبال شناسایی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران است، پرداخته شد و روابط و برهم‌کنش آن‌ها به طور آشکار در قالب جداول ارائه و بسط داده شد. سپس از لابه‌لای یافته‌های گردآوری شده، الگوی نظری شکل گرفت که در بخش قبل شمای کلی آن ارائه شد. بر اساس نتایج این پژوهش، پنج دسته عوامل بر توسعه فعالیت‌های داوطلبانه کتابخانه‌های ایران تأثیرگذارند. این عوامل و مؤلفه‌ها می‌تواند باعث بهبود وضعیت کتابخانه‌ها و عامل رشد و شکوفایی آن‌ها به وسیله نیروهای مردمی و داوطلب شوند.

دسته نخست، به معرفی عوامل و مؤلفه‌های شرایط علی مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه کتابخانه‌ها که سه مضمون کلی حمایت و بسترسازی، شناسایی انگیزه‌های نیروهای داوطلب و راه‌های جذب و حفظ نیروهای داوطلب را در خود جای داده است، می‌پردازد. این عوامل را می‌توانیم به دو دسته عوامل درونی (انگیزه داوطلبان) و عوامل بیرونی (حمایت و بسترسازی و راهکای جذب و حفظ داوطلبان) تقسیم‌بندی کنیم. به نظر می‌آید؛ در حال حاضر، حضور نیروهای داوطلب بیش از آن که به عوامل بیرونی وابسته باشد؛ ناشی از انگیزه‌های درونی آن‌هاست و این در حالی است که پژوهش کیانی و ایروانی (۱۳۹۷) عوامل بیرونی شامل رفتار سازمانی (مدیریت منابع انسانی، سیاست‌های سازمانی و...)، رسانه‌ها و تبلیغات، ابزارهای تشویقی، مشارکت و کار تیمی و نقش دولت و و مجلس را تأثیرگذارتر از عوامل درونی می‌داند. فقدان

قوانین پایدار در زمینه حضور نیروهای داوطلب در کتابخانه را می‌توان ناشی از بی‌توجهی و غفلت قانون‌گذاران کشور به قوانین جدی در زمینه استفاده از سازمان‌های مردم‌نهاد و افراد داوطلب در کشور دانست. اگر قوانین جدید وضع و یا قوانین موجود اصلاح نشود و یا حمایت مدیران و متولیان فرهنگی و اهتمام آن‌ها برای اصلاح و وضع قوانین جدید نباشد، انتظار تحول در این حوزه بی‌معناست. از سوی دیگر، جایگاه تخصصی و نقش حمایتی استادان در هدایت و راهبری این جریان بسیار پررنگ و دارای اهمیت است. یکی دیگر از عوامل، شناخت انگیزه‌های نیروهای داوطلب است. اگر مدیران و کتابداران با قصد و نیت نیروهایی که جز کادر اداری کتابخانه نیستند، اما قرار است از خارج از کتابخانه با کتابخانه همکاری داشته باشند، آشنایی کلی نداشته باشند؛ ممکن است این عدم شناخت، باعث انحراف و اختلال در دستیابی به اهداف مورد نظر طرح به کارگیری نیروهای داوطلب شود و عملاً تلاش‌های آن‌ها با شکست مواجه شود، زیرا در جدول ۱ به خوبی به انگیزه‌های مثبت و منفی نیروها اشاره شده است. یکی از اطلاعات ارزشمندی که از طریق مصاحبه در اختیار پژوهشگر قرار گرفت، راه‌ها و شیوه‌های متنوع جذب و حفظ نیروهای داوطلب به کتابخانه‌هاست. این که مدیران و کتابداران درست عمل کنند و با بهره‌گیری از مهارت و ابزارهای ارتباطی نیرو جذب کنند، یک بحث است و این که چگونه و به چه نحو نیروها را حفظ کنند، بحث دیگری است. توجه به علایق و سلیق داوطلبان، فراهم کردن تسهیلات، برنامه‌ریزی هدفمند فعالیت‌های داوطلبان، نیازسنجی گروه‌های هدف، توجه به توانمندی‌های داوطلبان، توجه به نیاز اطلاعاتی داوطلبان، آموزش و توانمندسازی و تدوین آیین‌نامه اجرایی از مهمترین روش‌های حمایتی است. همچنین، در نظر گرفتن مشوق‌های مادی و معنوی متنوع برای حفظ و نگاهداشت نیروها از ابزارهای تشویقی است که ضرورت و الزام آن بر کسی پوشیده نیست. نتایج پژوهش با پژوهش‌های (شهریاری، سالاری و بهزادی ۱۳۹۴)، (طیب نیا و ربانی اصفهانی، ۱۳۹۷) و (نجفی، سپاهی مقدم و پورمحمد، ۱۳۸۸) همخوانی داشت.

دسته دوم، عوامل مربوط به بستر حاکم و مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه است که مضمون اصلی آن موانع جذب نیروهای داوطلب به کتابخانه‌هاست. یافته‌های جدول ۲ نشان داد، اگر محدودیت‌های اقتصادی، موانع اجتماعی، موانع سیاسی، ناهنجاری‌های فرهنگی، موانع مدیریتی و موانع حقوقی و قانونی از سر راه برداشته نشود، طرح فعالیت‌های داوطلبانه به ثمر نخواهد نشست. توجه به وضعیت اقتصادی و معیشتی مردم یکی از اولویت‌های اجرای طرح است. هر چند موارد دیگر نیز، به همین اندازه اولویت دارند؛ یعنی اگر بسترهای اجتماعی و سیاسی فراهم نباشد و یا فرهنگ واپس‌گرا و رشد نیافته‌ای حاکم باشد و جامعه علاقه و اقبالی به مشارکت اجتماعی نداشته باشد و یا مدیران به سرمایه اجتماعی و فعالیت‌های جمعی اعتقادی نداشته باشد، کار سخت می‌شود و به مانعی بزرگ در مسیر تحقق اهداف طرح تبدیل خواهد شد. یافته‌ها نشان داد، چنانچه تمامی عوامل فوق فراهم باشد، اما فقدان و محدودیت‌های موجود در قوانین و مقررات سختگیرانه کتابخانه‌ها پابرجا باشد، عملاً طرح قابل اجرا نیست، کما این که در حال حاضر این قوانین بر کتابخانه‌های ایران حاکم است و به تنهایی خود بزرگ‌ترین عامل جذب نیروهای داوطلب به کتابخانه‌های ایران به شمار می‌آید.

سومین عوامل، شرایط مداخله‌گر هستند. یافته‌ها نشان داد، شاخص‌های ارزشی و رای بستر حاکم و شرایط زمینه‌ای قرار دارند. در دسته شرایط زمینه‌ای و بستر حاکم اگر شرایط و عوامل ذکر شده مهیا نباشد، عملاً هیچ کاری صورت نخواهد گرفت و طرح بلااستفاده باقی خواهد ماند. مثلاً اگر وضعیت معیشتی و اقتصادی مردم مطلوب نباشد، طبیعتاً به خاطر فراهم نبودن شرایط اقتصادی، مردم اقبالی به کار داوطلبانه ندارند و جامعه شاهد رخداد و یا اتفاق خاصی نخواهد بود، اما یافته‌های جدول ۳ گویایی این حقیقت است که در این شرایط نامساعد، بسیاری از گروه‌ها و سمن‌های موفق هستند که بسیار موفق و مؤثر عمل کرده‌اند و خدمات قابل ملاحظه‌ای را به جامعه ارائه می‌کنند. دلیل این موفقیت را باید در عوامل شخصی و روان‌شناختی شامل احساس مسئولیت، پایبندی به ارزش‌های حرفه و رشته، پایبندی به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، پایبندی به ارزش‌های ملی و سرزمینی، پایبندی به ارزش‌های اعتقادی و مذهبی و عوامل اجتماعی جستجو کرد. گروه‌ها و افرادی هستند که با وجود مشکلات معیشتی عضو گروه‌های داوطلب هستند، وقتی ریشه‌های این همکاری بررسی می‌شود، دلیل آن پایبندی به ارزش‌ها و آرمان‌های والای انسانی، مخصوصاً اعتقادات مذهبی است که فرد از قاعده هرم سلسله نیازهای مازلو، خود را به بالاترین نقطه هرم می‌رساند. این عوامل در جامعه ما بسیار حائز اهمیت هستند که شناخت این ظرفیت می‌تواند رمز موفقیت مدیران و مجریان طرح باشد. شهریاری، سالاری و بهزادی (۱۳۹۴) مؤثرترین انگیزه‌های خیرین کتابخانه‌های آستان قدس رضوی را انگیزه‌های دینی (رضای خدا، پاداش اخروی) و خدمت به مردم و همنوع بیان کرده‌اند. فرجی و فعلی (۱۳۸۹) مشارکت مذهبی خیریه‌ای (شرکت در کارهای خیریه، خرید جهیزیه و ...) بالاترین سطح مشارکت زنان را در فعالیتهای داوطلبانه اعلام کرده‌اند. نجفی، سپاهی مقدم و پورمحمد (۱۳۸۸) هم نیاز به کسب دوستی و روابط، پرستش و اعتقادات مذهبی را مؤثرترین عامل «کسب موفقیت» ذکر کرده‌اند. یافته‌های پژوهش مذکور با نتایج پژوهش حاضر، همخوانی و مطابقت دارد.

در پژوهش‌های مبتنی بر روش داده‌بنیاد، مصاحبه‌شونده‌ها علاوه بر ارائه دیدگاه‌ها و نظرات خود پیرامون یک موضوع، برای برون‌رفت از بن‌بست‌های احتمالی و دستیابی به اهداف پژوهش راهبردها و پیشنهادهایی را ارائه می‌کنند. پیشنهادهای مصاحبه‌شونده‌های این پژوهش را چهارمین دسته از عوامل که همان راهبردهاست تشکیل می‌دهد که برای الگوی توسعه فعالیتهای داوطلبانه ارائه شده است. بخش راهبردها داری هفت مقوله اصلی شامل ایجاد قوانین، کاربست فناوری‌های نوین، ظرفیت‌سازی، پژوهش و توسعه، اصلاح قوانین، تبلیغ و اطلاع‌رسانی و آموزش هستند؛ اما پیش‌نیاز همه مقوله‌ها، ایجاد و اصلاح قوانین کتابخانه‌هاست. یافته‌های ارائه شده در جدول شماره ۴ نشان داد، کتابخانه‌های ایران به خاطر غفلت و بی‌توجهی به ظرفیت نیروهای مردم‌نهاد از سوی همه عوامل اجرایی و دخیل در تصمیم‌گیری و سیاستگذاری کتابخانه‌ها، قانون و مقررات خاصی برای جذب و به کارگیری نیروهای داوطلب وجود ندارند. از سوی دیگر، قوانین بسته و سختگیرانه موجود هم دافع نیروهای داوطلب است. بنابراین، مهمترین پیشنهاد و راهبرد پژوهش، وضع قوانین جدید و بازبینی در قوانین حاکم بر کتابخانه‌هاست که باید از سوی سیاستگذاران و متولیان امر، در اولویت برنامه‌ها قرار گیرد. در سایر پژوهش‌ها به بحث تبلیغ و اطلاع‌رسانی و آموزش توجه ویژه‌ای شده است و می‌تواند این دو مقوله در مرتبه بعدی اهمیت قرار بگیرد. یاسوری (۱۳۹۰) پیگیری برنامه‌های آموزشی را عامل مؤثری در توانمندسازی زنان و

جوانان روستایی می‌داند. نجفی، سپاهی مقدم و پورمحمد (۱۳۸۸) به نقش رسانه‌ها و تبلیغات و ابزارهای تشویقی در مشارکت مردم تأکید می‌کند. آقای (۱۳۹۳) معتقد است باید سطح اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی شهروندان را نسبت به فواید داوطلبی افزایش داد. حسین (۲۰۱۳) نیز توسعه آموزش را پراهمیت ارزیابی می‌کند که همه پژوهش‌های پیشین به جنبه‌های تبلیغ و آموزش تأکید دارند و از این جنبه، همراستا با نتایج پژوهش حاضر هستند.

آخرین و پنجمین دسته از عوامل مؤثر بر فعالیت‌های داوطلبانه در کتابخانه‌های ایران، پیامدها هستند. شاید بتوان پیامدها به دو دسته مثبت و منفی تقسیم کرد. یافته‌ها جدول ۵ نشان داد بحث نیروهای داوطلب را نباید سیاه و سفید دید، بلکه خاکستری است، زیرا هم جنبه‌های مثبت دارد و هم جنبه‌های منفی. هر چند یافته‌ها نشان می‌دهد، جنبه‌های مثبت فعالیت‌های داوطلبانه، بیشتر از جنبه‌های منفی آن است. مدیران و کتابداران برای اجرای صحیح الگوی پیشنهادی لازم است از پیامدهای مثبت و منفی به کارگیری نیروهای داوطلب آگاهی کامل داشته باشند تا هوشمندانه از آسیب‌های احتمالی جلوگیری کنند و بر جنبه‌های مثبت آن تأکید ورزند. علاوه بر پیامدهای فردی و اجتماعی، پیامدها و مزایای کتابخانه‌ای بی‌نظیری دارد که در جدول ۵ به طور کامل به آن پرداخته شده است. داده‌های پژوهش، همانند نقشه راهی برای فعالیت‌های تخصصی و غیرتخصصی ترسیم شده است که علاوه بر رونق بخشی به کتابخانه‌ها، توسعه خدمات عمومی و تخصصی کتابخانه‌ها را به همراه خواهد داشت. با توجه به کمبودهای جدی کتابخانه‌های ایران، حضور نیروهای داوطلب می‌تواند نسخه شفابخشی برای نجات کتابخانه‌ها از وضعیت موجود باشد. لازم است کتابخانه‌ها به سمت سیاست درهای باز حرکت کنند و با اعتماد و استفاده از یافته‌های پژوهش، و آمادسازی بسترهای لازم، کار مردم به مردم بسپارند و کتابخانه‌ها را به سمت کارکردهای واقعی خود، به ویژه کارکردهای اجتماعی رهنمون شوند.

پیشنهاد‌های پژوهشی

۱. پیشنهاد می‌شود طرح جامع کشوری به کارگیری نیروهای داوطلب در کتابخانه‌های ایران با مشارکت کارشناسان کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه ملی، کتابخانه‌های آموزشگاهی، دانشگاهی، مشارکتی، تخصصی و شخصی تهیه و تدوین شود؛
۲. پیشنهاد می‌شود با بومی‌سازی طرح‌های موفق سایر کشورها که سابقه و پیشینه غنی‌تری از ما دارند و همچنین الگوبرداری از طرح‌های موفق کشوری، بستر لازم برای توسعه و گسترش فعالیت‌های داوطلبانه آماده شود.
۳. توجه به شاخص‌های ارزشی و پایبندی به ارزش‌ها و آرمان‌های والای انسانی نیروهای داوطلب، به ویژه اعتقادات مذهبی در جامعه ایران پتانسل بسیار قدرتمندی است که باعث رشد کمی و کیفی فعالیت‌های داوطلبانه خواهد شد. لازم است مدیران و کتابداران به عامل مذکور، توجه ویژه داشته باشند.
۴. برای رفع دغدغه مدیران و کتابداران برای جذب نیروهای داوطلب، پیشنهاد می‌شود آیین‌نامه یا دستورالعمل‌های اجرایی تدوین شود تا نیروهای داوطلب و کتابداران شرح وظایف و چارچوب کاری خود را

- بدانند و به صورت متحدالشکل از یک دستورالعمل پیروی کنند. همچنین برای آموزش نیروهای داوطلب و توجیه کتابداران نیاز به برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی است که مدیران باید برنامه‌ریزی کنند.
۵. رویکرد عمده فعالیتهای نیروهای داوطلب در سایر حوزه‌ها، درمانگرانه است. این گروه‌ها پس از وقوع حوادث و هنگام بروز بحران فعال می‌شوند، اما فعالیتهای نیروهای داوطلب همکاری‌کننده با کتابخانه‌ها می‌تواند در مسیر فعالیتهای پیشگیرانه باشد؛ زیرا هزینه‌ها و آسیب‌های پیشگیری به مراتب کمتر از هزینه‌های درمان است. بدیهی است، نقش نیروهای داوطلبانه کتابخانه‌ها نمود بیشتری پیدا می‌کند و کتابخانه‌ها و متولیان فرهنگی می‌بایست با این رویکرد، از نیروهای داوطلب به کارگیری نمایند.
۶. طراحی پایگاه و وبگاه برای نیروهای داوطلب، پیشنهاد دیگری است که می‌توان از نیروهای علاقه‌مند در برنامه‌ها و مناسب‌های مختلف استفاده کرد. این پایگاه می‌تواند اطلاعات شخصی، تخصصی، علایق، سلیق و توانمندی‌های داوطلبان را در خود جای دهد؛ زیرا طراحی چنین پایگاهی علاوه بر اطلاع‌رسانی خدمات و دسترسی نیروهای علاقه‌مند به کتابخانه‌ها، بازیابی اطلاعات و دسترسی به نیروها را تسهیل می‌کند.
۷. یکی از اصلاحات ساختاری که می‌بایست در چارت سازمانی و برنامه مالی کتابخانه‌ها صورت گیرد، ایجاد اداره یا بخش مدیریت نیروهای داوطلب و تخصیص ردیف بودجه برای فعالیتهای داوطلبانه کتابخانه‌هاست. تصویب ایجاد چنین پست سازمانی، استفاده از ظرفیت نیروهای داوطلب را به طور نظام‌مند و ساختارمند تسریع می‌بخشد و کتابخانه‌ها را در دستیابی به اهداف فرهنگی خود یاری می‌رساند.
۸. سیاست تمرکزگرایی اداره کتابخانه‌ها، قوانین سختگیرانه و دست‌وپاگیر، بزرگ‌ترین مانع جذب نیروهای داوطلب به کتابخانه‌هاست و با روح مشارکت‌جویی گروه‌های مردم‌نهاد منافات دارد، برای عبور از موانع ذکر شده، ضروری است مدیران و متولیان در سیاست‌گذاری و قوانین کتابخانه‌ها، تجدیدنظر نمایند.
۹. برای جذب نیروهای مردمی، استفاده از ابزارهای تبلیغاتی و ارتباطی به ویژه وبگاه، رسانه ملی و شبکه‌های اجتماعی لازم است استفاده شود. همچنین تأکید می‌شود از مشوق‌های مادی و معنوی به ویژه صدور «گواهینامه خدمت داوطلبانه» برای حفظ نیروها استفاده شود.
۱۰. حضور نیروهای داوطلب در کتابخانه‌ها علاوه بر پیامدهای مثبت اجتماعی که خواهد داشت، باعث رونق کتابخانه‌ها و رشد جایگاه اجتماعی آن خواهد شد. همچنین حضور این نیروها موجب توسعه خدمات تخصصی و فنی و خدمات عمومی کتابخانه‌ها خواهد شد؛ بنابراین، برای استمرار و تداوم فعالیتهای برنامه‌ریزی، مدیریت و ارزیابی عملکرد نیروها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. لذا پیشنهاد می‌شود، کتابخانه‌ها به صورت کلی و متمرکز یا هر کتابخانه با توجه به شرایط خود به طور مستقل برنامه مدونی تهیه نمایند و فرم‌ها دستی یا الکترونیکی پایش و ارزشیابی عملکرد نیروها را تهیه کنند تا در حین اجرا با مشکل مواجه نشوند.

سیاسگزاری

نویسندگان مقاله مراتب سپاس خود را از گروه علم و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی همدان و سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی اعلام نموده و همچنین نقش داوران گرانقدر این نشریه که با نظرات انتقادی خویش بر غنای مقاله افزودند شایسته تقدیر می‌دانند.

منابع

- آقایی، حمید (۱۳۹۳). شناسایی و اولویت بندی موانع جذب نیروهای داوطلب ورزشی در آموزش و پرورش شهرستان کرج. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۳(۲۵).
- ابراهیمی، مسیح؛ مبینی، الهه (۱۳۹۵). تحلیل نقش نظام ارزشیابی عملکرد در بهره‌وری سازمان با استفاده از نظریه داده بنیاد. *پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*، ۸(۳)، ۵۹-۸۱.
- استراس، آنسلم؛ کوربین، جولیت (۱۳۹۰). *اصول روش تحقیق کیفی*. ترجمه: بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- الوانکار، الهام السادات؛ رفعت زاده، مریم (۱۳۸۷). بررسی تعامل سمن‌ها با کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در رابطه با ترویج علم در ایران. *سمینار آدکا - ترویج علم، چشم اندازها، فرصت‌ها و چالش‌ها*.
- الوانی، مهدی؛ قشقایی، فرشته (۱۳۸۵). سازمان‌های غیردولتی و چالش‌های پاسخگویی. *فصلنامه مطالعات مدیریت*، ۴۹.
- اندام، رضا؛ منتظری، امیر؛ فیضی، سمیرا (۱۳۹۲). بررسی نقش رضایتمندی در پیش‌بینی تعهد نیروهای داوطلب در ورزش. *مدیریت ورزشی*، ۵(۱۹).
- بالوئی جامخانه، عزت اله؛ باقرزاده، محمدرضا؛ طبری، مجتبی؛ روشن بخش، فاطمه (۱۳۹۰). مطالعه میزان توانمندسازی سازمان‌های مردم نهاد (NGO) فعال در حوزه بهزیستی استان مازندران. *فراسوی مدیریت*، ۵(۱۸).
- پیکارد، آیسون جین (۱۳۹۲). *روش‌های پژوهش در علم اطلاع‌رسانی*. ترجمه فرشید دانش. شیراز: تخت جمشید.
- جلالی، رستم (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی. *تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۱(۴)، ۳۱۰-۳۲۰.
- حریری، نجلا (۱۳۹۰). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات.
- طیب نیا، محمدصالح؛ ربانی اصفهانی، حوریه (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت زنان در فعالیت‌های داوطلبانه خیرخواهانه. *پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، ۲.
- کیانی، گشتاسب؛ ایروانی، ابوالفضل (۱۳۹۷). نقش سازمان‌های غیردولتی (NGO) ها در توسعه صنعت توریسم با تأکید بر استان چهار محال و بختیاری. *معماری‌شناسی*، ۱(۲).
- عطاء، امیر؛ سالاری، محمود؛ بهزادی، حسن (۱۳۹۴). *بررسی عوامل مؤثر بر جذب مشارکت‌های مردمی در کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد*. دانشگاه امام رضا علیه السلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- کشاوری ترک، محسن؛ کشاوری ترک، عین الله (۱۳۹۱). بررسی عوامل و روندهای مؤثر در انگیزه خدمات داوطلبانه امدادگران با استفاده از روش تحلیل علی - لایه ای CLA. *فصلنامه علمی امداد و نجات*، ۴(۳).

- مقدم، ابوالفضل؛ کمالیان، امین رضا؛ اورعی یزدانی، بدرالدین؛ کرد، باقر؛ روشن، سید علیقلی (۱۳۹۵). تبیین و طراحی الگوی مدیریت منابع انسانی کارآفرینانه: رویکرد داده بنیاد (مطالعه‌ای در صنعت برق، گروه شرکت‌های ایران ترانسفو). بهبود مدیریت، ۱۰(۳)، ۱۲۳-۱۵۷.
- نجفی، مهدی؛ سپاسی مقدم، حسین؛ پورمحمد، آناهیتا (۱۳۸۸). میزان علاقه‌مندی مردم به شرکت داوطلبانه در برخی فعالیتهای مختلف جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران. *امداد و نجات*، ۱(۱).
- یاسوری، مجید (۱۳۹۰). نقش سازمان‌های غیردولتی (NGO) در توانمندسازی زنان و جوانان روستایی (نمونه: روستای اردوغش). *مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)*، ۶(۱۷).

References

- Adetoro, N. (2015). Non-Governmental Organization (NGO) Libraries for the Visually Impaired in Nigeria: Alternative Format Use and Perception of Information Services. *Journal of Information Science Theory and Practice*. 3(1), 40-49. DOI: <http://dx.doi.org/10.1633/JISTaP.2015.3.1.3>.
- Aghaei, H. (2012). Identifying and prioritizing barriers to attracting sports volunteers in education in Karaj of Iran. *Strategic Studies in Sports and Youth*, 13(25). (in Persian)
- Alvankar, E., & Rafatzadeh, M. (2009). Investigating the interaction of NGOs with libraries and information centers in relation to the promotion of science in Iran. *Edka Seminar-Promoting Science, Prospects, Opportunities, Challenges*. (in Persian)
- Alwani, M., & Qashqaei, F. (2007). NGOs and Responsiveness Challenges. *Quarterly Journal of Management Studies*, 49. (in Persian)
- Andam, R., Montazeri, A., & Faizi, S. (2013). Investigating the role of satisfaction in predicting the commitment of volunteers in sports. *Sports Management*, 5(19). (in Persian)
- Ata, A., Salari, M., & Behzadi, H. (2015). *Investigating the effective factors in attracting public participation in public libraries of Mashhad*. Imam Reza University, Faculty of Literature and Humanities, M.A Thesis. (in Persian)
- Baloi Jamkhaneh, E., Baqerzadeh, M. R., Tabari, M., & Roshanbakhsh, F. (2011). Study of empowerment of non-governmental organizations (NGOs) active in the field of welfare in Mazandaran province, Iran. *Beyond Management*, 5(18). (in Persian)
- Chegoni, R. K. (2014). Emergence of Public Libraries Development with Partnership of NGO's and Philanthropist in India. *International Journal of Library and Information Studies*. 4(3).
- Ebrahimi, M., & Mobini, E. (2016). Analyzing the role of performance appraisal system in organizational productivity using data foundation theory. *Organizational Resources Management Researchs*, 8(3), 59-81. (in Persian)
- Hariri, N. (2011). Principles and methods of qualitative research. Tehran: Islamic Azad University, *Research Sciences Branch*. (in Persian)
- Heery, S. (1994). Promotion of library services in the voluntary sector: the case of Christian Aid. *Aslib Proceedings*, 46(4). pp. 101-103. <https://doi.org/10.1108/eb051351>.
- Hoerning, B. (2017). The importance of volunteer work for successful children's and adult literacy programs in US public libraries – a view from outside. Paper presented at: *IFLA*

- WLIC 2017 – Wrocław, Poland – Libraries. Solidarity. Society. In Session 138 - Literacy and Reading, Libraries for Children and Young Adults, Public Libraries and School Libraries.
- Hossain, Z. (2013). An Analytical Study of Some NGOs'/NPOs' Contributions by promoting Library Activities at Disadvantageous Areas in Vietnam to Create Potential and Lifelong Learners. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 864. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/864>.
- Jalali, R. (2012). Sampling in qualitative research. *Qualitative research in health sciences*, 1(4), 310-320. (in Persian)
- Keshavars Tork, Mohsen; Keshavars Tork, Einullah. (2013). Investigating the effective factors and trends in the motivation of volunteer relief services using the CLA causal-layered analysis method. *Quarterly Scientific Journal of Rescue and Relief*, 4(3). (in Persian)
- Kiani, Gashtasb; Irvani, Abolfazl (2018). The role of non-governmental organizations (NGOs) in the development of tourism industry with emphasis on Chaharmahal & Bakhtiari province, Iran. *Architecture*, 1(2). (in Persian)
- Kumar Chegoni, R. (2014). Emergence of Public Libraries Development with Partnership of NGO's and Philanthropist in India. *International Journal of library and information studies (e-Journal)*, 4(3), Jul-Sep, ISSN: 2231-4911.
- Lee, P., & Chang, S. (2011). Elderly Participation in Public Library Voluntary Services: A Case Study of Taipei Public Library, *Journal of Educational Media & Library Sciences*, 49(1), 3-38.
- Moghaddam, A., Kamalian, A. R., Orei Yazdani, B., Kord, B., & Rooshan, S. A. (2015). Explaining and designing an entrepreneurial human resource management model: Foundation data approach (Study in the Electricity Industry, Iran Transfo Group of Companies). *Management Improvement*, 10(3), 123-157. (in Persian)
- Murray, T. E. (2015). Volunteers in Special Libraries. *Journal of Library Administration*, 55(6).
- Najafi, M., Sepasi Moghadam, H., & PourMohammad, A. (2009). The level of people's interest in participating voluntarily in some different activities of the Red Crescent Society of the Islamic Republic of Iran. *Relief and Rescue*, 1(1). (in Persian)
- Nicol, E. A., & Johnson, C. M. (2008). Volunteers in Libraries: Program Structure, Evaluation, and Theoretical Analysis. *JohnsonPublished*. DOI:10.5860/rusq.48n2.154.
- Picard, A. J. (2013). *Research methods in information science*. Translated by: Farshid Danesh. Shiraz: Takht Jamshid. (in Persian)
- Pyati, A. K., & Kamal, A. M. (2012). NGO-Developed Libraries in India: Impacts, Models, and New Possibilities. *Published Online*. DOI: <https://doi.org/10.1515/libri-2012-0023>.
- Sawant, S. (2018). Role of NGOs in library development in India. Paper presented at: *IFLA WLIC 2018*, Kuala Lumpur, Malaysia, Transform Libraries, Transform Societies in Session 153 - Poster Session.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994) Grounded Theory Methodology—An Overview. In: Norman, K. D. & Vannaeds, S. L. Y., Eds., *Handbook of Qualitative Research*, Sage Publications, Thousand Oaks, 273-285.

- Strauss, A., & Corbin, J. (2008). *Basics of qualitative research*. Translated by Biok Mohammadi, Tehran: Human Science & Cultural Studies Center Publication. (in Persian)
- Strauss, A., & Corbin, J. (2011). *Principles of qualitative research method*. Translate by: Biok Mohammadi. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. (in Persian)
- Tayyabnia, M. S., & Rabbani Isfahani, H. (2018). Investigating the effective factors on women's participation in voluntary charitable activities. *Islamic Social Research*, 2. (in Persian)
- Yasuri, M. (2011). The role of non-governmental organizations (NGOs) in empowering rural women and youth (example: Erdogesh village). *Journal Of Studies Human Settlement Planning (Geographical Landscape)*, 6(17). (in Persian)